

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Харківський національний університет внутрішніх справ
Сумська філія
Кафедра соціально-економічних дисциплін

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Особиста безпека поліцейського»
обов'язкових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

262 Правоохоронна діяльність (поліцейські)

за темою – «Теоретичні, правові та організаційні основи особистої безпеки»

Суми 2024

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 14.08.2024р. № 8

СХВАЛЕНО

Вченою радою
Сумської філії
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 08.07.2024р. № 8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС зі спеціальних дисциплін
Протокол від 13.08.2024р. № 7

Розглянуто на засіданні кафедри соціально-економічних дисциплін
Протокол від 25.06.2024р. № 23

Розробник:

завідувач кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії ХНУВС,
кандидат економічних наук, доцент Лук'янихіна О.А.

Рецензенти:

1. Заступник начальника відділу ГУНП в Сумській області, майор поліції, кандидат юридичних наук Романов В.О.
2. Доцент кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент Пономарьова Я.О.

План лекції

1. Поняття та визначальні чинники особистої безпеки працівників поліції. Види небезпек.
2. Професійна захищеність працівника Національної поліції.
3. Професійно-психологічна готовність та її компоненти
4. Основні форми Забезпечення особистої безпеки працівників Національної поліції
5. Класифікація небезпечних та шкідливих факторів.

Рекомендована література

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Кодекс цивільного захисту: Закон України від 02.10.2012 за № 5403-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992р. №2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.
4. Про забезпечення санітарного і епідемічного благополуччя населення : Закон України від 24.02.1994 року №4004-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12>.
5. Кодекс законів про працю України: Закон від 10.12.1971 №322-VIII зі змінами і доповненнями // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
6. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 4.01.1998 №16/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/16/98-%D0%B2%D1%80>
7. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності і витратами, зумовленими народженням і похованням: Закон України від 18.01.2001 року № 2240- III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/284/99#Text>
8. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 23.09.1999 року №1105-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14>.
9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці Закон України *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 11. ст.75
10. Про затвердження Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві : Постанова КМУ від 17 квітня 2019 р. № 337. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/337-2019-%D0%BF#Text>
11. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 року №580-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

12. Про охорону праці : Закон України від 14.10.1992 року №2694-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12> Про затвердження Положення про Державну службу України з питань праці: Постанова КМУ від 11 лютого 2015 р. № 96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/96-2015-%D0%BF#Text>
13. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 05.04.2007 року №877-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text>
14. Про державний нагляд за безпечним веденням робіт на підприємствах, в установах, організаціях і у військових частинах військових формувань та органів внутрішніх справ і Служби безпеки України : Постанова Верховної Ради України (Із змінами, внесеними згідно із Законом № 2171-III (2171-14) від 21.12.2000, ВВР, 2001, № 9, ст.38) . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/244/95-%D0%B2%D1%80#Text>
15. Про затвердження Положення про служби державного нагляду за охороною праці системи МВС: Наказ МВС України від 31.12.2009 № 567. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0567320-09#Text>
16. Про затвердження Показчика нормативно-правових актів з охорони праці Наказ Державної служби України з питань праці від 22 квітня 2021 року №68. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0068880-21#n6>
17. НПАОП 0.00-4.11-07 «Типове положення про діяльність уповноважених найманими працівниками осіб з питань охорони праці». Наказ Держгірпромнагляду від 21.03.2007 р. №56.
18. НПАОП 0.00-4.12-05 «Типове положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці». Наказ Держнаглядохоронпраці від 26.01.2005 № 15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0231-05#Text>
19. НПАОП 0.00-4.21-04 «Типове положення про службу охорони праці». Наказ Держнаглядохоронпраці від 15.11.2004 р. № 255.
20. Рекомендації щодо побудови, впровадження та удосконалення системи управління охороною праці, затверджені Державним комітетом України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду від 07.02.2008 URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1041.28937.0>.
21. ДК 019:2010. Класифікатор надзвичайних ситуацій. На заміну ДК 019-2001 ; Чинний від 2011-01-01. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va457609-10#Text>
22. Про затвердження Класифікаційних ознак надзвичайних ситуацій: Наказ МВС України від 06.08.2018 № 658р. № 1400. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0969-18#Text>
23. Порядок класифікації надзвичайних ситуацій за їх рівнями, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 24 березня 2004 р. № 368 (Офіційний вісник України, 2004 р., № 12, ст. 740; 2009 р., № 24, ст. 800; 2013 р., № 41, ст. 1477). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/368-2004-%D0%BF#Text>

Основна

1. Безпека життєдіяльності та охорона праці : підручник / [В. В. Сокурєнко, О. М. Бандурка, С. М. Бортник та ін.]; за заг. ред. В. В. Сокурєнка ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2021. 308 с. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/10837>
2. Особиста безпека поліцейського в умовах дії правового режиму воєнного стану : навч. посіб. / [уклад.: Боровик М. О.; Шутяк І. А.; Ларіонова І. Т., Іншеков М. В.]; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ, Каф. такт. та спец. фіз. підготовки. Вінниця : ТВОРИ, 2023. 188 с.
3. Забезпечення охорони праці та особистої безпеки в Національній поліції України : навч. посібник [кол. авт. ; за заг. ред. д.б.н., проф. Грибана В.Г., к.ю.н. Глуховері В.А.] Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 212 с. URL: <http://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/599/1/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%9E%D0%9F%20%D1%82%D0%B0%20%D0%9E%D0%91%D0%9F%D0%9D%D0%9F.pdf>

Додаткова

1. Атаманчук П. Основи охорони праці: навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2017. 224 с. URL: <https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/07/Atamanchuk-P.-S.-ta-inshi-Ohorona-pratsi-v-galuzi.pdf>
2. Конспект лекцій з дисципліни «Особиста безпека працівника національної поліції» для курсантів факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності/ Казначеев Д.Г. Дніпро ДДУВС – 2016. 32с.
3. Голінько В.І. Охорона праці в юриспруденції : навч. посіб. / В.І. Голінько, Р.С. Кірін, М.Ю. Іконніков ; за ред. В.І. Голінька ; М-во освіти і науки України, Нац. гірн. ун-т. Дніпропетровськ : НГУ, 2015. 166 с. URL: <http://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/149252/CD910.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
4. Безпека життєдіяльності: підручник. / [О. І. Запорожець, Б. Д. Халмурадов, В. І. Примєнко та ін.]. К. : «Центр учбової літератури», 2013. 448 с., С.331-388 URL: <https://kpmu.km.ua/upload/medialibrary/8ca/BYEITYENA-zykhkhzhkeyaoersfkhk-Iatsuszyeshch.pdf>
5. Стиценко Т.Є., Пронюк Г.В., Сердюк Н.М., Хондак І.І. Безпека життєдіяльності: навч. Посібник. Харків: ХНУРЕ, 2018. 336 с. URL: https://os.nure.ua/wp-content/uploads/2019/05/posibnik-bgd_2018_p.1.pdf

Інформаційні ресурси в інтернеті

6. <http://dsns.gov.ua> – Офіційний сайт Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС).

План лекції.

1. Поняття та визначальні чинники особистої безпеки працівників поліції. Види небезпеки.
2. Професійна захищеність працівника Національної поліції.
3. Професійно-психологічна готовність та її компоненти
4. Основні форми забезпечення особистої безпеки працівників Національної поліції
5. Класифікація небезпечних та шкідливих факторів.

Текст лекції

1. Поняття та визначальні чинники особистої безпеки працівників поліції. Види небезпек.

Праця – діяльність людини, спрямована на створення життєвих благ, надання послуг, організацію функціонування господарства й суспільства та управління ними; особлива форма взаємодії між людиною і природою, обміну діяльністю та її результатами між людьми.

Людина вимушена використовувати ресурси природного середовища з метою задоволення власних потреб, хоча нерационально використовує природні ресурси, спричиняє перетворення екосистем у небезпечне середовище існування не тільки тварин і рослин, а й власне людини як біологічного виду. Виникнення техногенних небезпек пов'язане саме з діяльністю людини, розвитком промисловості, технологій НТП, формування нових потреб. Нові технології породжують нові небезпеки. Техногенне середовище, його складова частина, – виробниче середовище, де працівник виконує трудові функції, вимагає створення для нього безпечних умов праці. Таке завдання виникає як на рівні підприємства, так і на вищих рівнях, зокрема, держави, однією із найважливіших задач якої є – охорона життя та здоров'я громадян в процесі їх трудової діяльності і створення для цього безпечних умов праці (ст. 43, 45, 46, 49, 50 Конституції України).

Особиста безпека – це система організаційно-правових, тактико-психологічних, фізичних заходів, які дозволяють забезпечити збереження життя та здоров'я працівників підрозділів Національної поліції і підтримувати високий рівень ефективності їх професійних дій. (Грибан, 2017).

Предметом особистої безпеки працівника Національної поліції є його діяльність та умови, за яких вона здійснюється (Грибан, 2017).

Об'єктом особистої безпеки є працівник, його професіоналізм та середовище діяльності. (Грибан, 2017).

Особиста безпека поліцейського – це комплекс основних та допоміжних заходів, спрямованих на зниження рівня небезпечних факторів до реально можливого мінімуму, що дозволяє гарантувати збереження життя і здоров'я, нормального психічного стану і дієздатності працівника під час виконання функціональних обов'язків, професійних завдань як у буденних, так і в екстремальних ситуаціях (Боровик, 2023).

Негативні наслідки, яких зазнають поліцейські, є, як правило, результатом їх:

- невміння вірно оцінювати обстановку й ефективно діяти у ситуаціях, коли злочинці погрожують їх життю або здоров'ю;

- незнання підстав й умов застосування табельної зброї і, як наслідок, страху застосувати її на ураження у випадках, дозволених законом (ст. 43, 44, 45, 46 Закону України «Про Національну поліцію»);

- слабкої фізичної підготовки й відсутності навичок володіння прийомами рукопашного бою;

- неналежного забезпечення табельною зброєю і спеціальними засобами активної оборони та нападу.

Визначальними чинниками особистої безпеки працівника Національної поліції є професійна захищеність його особи та професійно-психологічна готовність до дій у небезпечних ситуаціях

Метою вивчення дисципліни «Особиста безпека поліцейського» є підготовка висококваліфікованих фахівців та фахівчинь правоохоронної діяльності для реалізації завдань Національної поліції України у сфері забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку які мають володіти теоретичними знаннями, практичними вміннями та на навичками необхідними для забезпечення особистої безпеки поліцейського.

Вивчення дисципліни «Особиста безпека поліцейського» розпочинається з термінів і понять, якими ми будемо оперувати.

Діяльність є специфічною людською формою активності, необхідною умовою існування людського суспільства, зміст якої полягає в доцільній зміні та свідомому перетворенні в інтересах людини навколишнього середовища.

Діяльність людини поєднує її біологічну, соціальну та духовно-культурну сутність.

Життєдіяльність – властивість людини не просто діяти в життєвому середовищі, яке її оточує, а процес збалансованого існування та самореалізації індивіда, групи людей, суспільства і людства загалом в єдності їхніх життєвих потреб і можливостей

Практика дає всі підстави для висування аксіоми, що всяка діяльність людини є потенційно небезпечною. Ця потенційна небезпека ЖД людини полягає як у видимому, так і в прихованому прояві її результатів, які занадто важко передбачити і які можуть призвести до травм, захворювань, погіршення працездатності, загибелі.

Небезпека – негативна властивість живої та неживої матерії, що здатна спричиняти шкоду самій матерії: людям, природному середовищу, матеріальним цінностям.

Небезпека – це умова чи ситуація, яка існує в навколишньому середовищі і здатна призвести до небажаного вивільнення енергії, що може спричинити фізичну шкоду, поранення чи пошкодження.

Небезпеку для людини становлять явища, процеси, об'єкти, властивості, здатні за певних умов завдавати шкоди здоров'ю чи життю людини або системам, що забезпечують життєдіяльність людей.

Небезпека для життя людини може виникнути як при НС, так і при звичних умовах буття, тому проблема забезпечення БЖД має бути забезпечена як у нормальних умовах життя (І група), так і в надзвичайних, екстремальних умовах (ІІ група).

До І групи можна віднести вирішення проблем за такими напрямками:

- охорона здоров'я;
- охорона прав людини та громадського порядку;
- охорона праці;
- захист навколишнього середовища.

До ІІ групи слід віднести вирішення проблем, які виникають у НС:

- захист населення в НС;
- запобігання або зниження впливу наслідків НС.

Безпека – це збалансований, за експертною оцінкою, стан людини, соціуму, держави, природних, антропогенних систем, при якому з певною ймовірністю виключено прояв небезпек або відсутня надзвичайна небезпека.

Безпека будь-якої людини – невід'ємна складова характеристика стратегічного напрямку людства, що визначений ООН як «сталій людський розвиток», який веде не тільки до економічного, а й до соціального, культурного, духовного зростання, що сприяє гуманізації менталітету громадян і збагаченню позитивного загальнолюдського досвіду.

Безпека для людини є однією із базових потреб (рис.1), котру вона намагається задовольнити наряду із фізіологічними. Відчуття безпеки і об'єктивний стан речей, коли ймовірність настання небезпеки знаходиться на прийнятному рівні, є одним із найважливіших бажаних станів як соціальних, так і ерготичних систем.

Відчуття небезпеки у кожної людини залежить від:

- а) рівня соціального і духовного розвитку особистості;
- б) ситуації і суспільного устрою, які позитивно чи негативно впливають на світосприйняття громадянина.

Потреби безпеки і захищеності відображають біологічну сутність людини і визначають її поведінку, мотиви діяльності. Намагаючись зберегти власне життя, чи життя рідних, коли їм загрожує небезпека, людина може віддати усе майно; психологічний вплив на людину шахраїв зазвичай теж спирається на бажання захистити близьких від небезпек і на страху; чи на рівні держави, для захисту громадян країни від хвороб впроваджують вакцинацію; людина влаштовується на роботу намагаючись забезпечити себе і родину житлом, їжею (захист від безробіття).

Рис.1 Ієрархія потреб Абрахама Маслоу

Виходячи із сучасних уявлень безпека життєдіяльності є багатограним об'єктом розуміння і сприйняття дійсності, який потребує інтеграції різних стратегій, сфер, аспектів, форм і рівнів пізнання. Складовими цієї галузі є різноманітні науки про безпеку.

Оскільки робота поліцейського пов'язана із взаємодією з різними системами – соціальними, технічними, природними, то сеоредовище життєдіяльності, то середовище можна розділити на три складові:

- 1) природне середовище;**
- 2) соціальне, соціально-політичне середовище** (форми спільної діяльності людей, єдність способу життя);
- 3) техногенне середовище** (житло, транспорт, знаряддя праці, промислові та енергетичні об'єкти, зброя, свійські тварини, сільськогосподарські рослини тощо).

Небезпеки, які виникають як у повсякденному житті, так і в екстремальних ситуаціях є в певній мірі неконтрольованими, вивчає БЖД – це галузь знань, у котрій вивчають небезпеки, що загрожують людині в повсякденному житті (вдома, на вулиці, на роботі, під час відпочинку) та при НС і методи захисту від них

Усі небезпеки тоді реальні, коли вони впливають на конкретні об'єкти, звідси впливає, що об'єктами захисту є: людина, суспільство, держава, природне середовище тощо.

Види систем, що забезпечують життєдіяльність людини:

- системи особистої і колективної безпеки в процесі її життєдіяльності;
- системи охорони природного середовища;
- системи державної безпеки ;
- систему глобальної безпеки.

Системи забезпечення безпеки людини в пріоритеті тому, що всі інші об'єкти захисту – об'єкти захисту людини.

Науки про безпеку, які спрямовані на вивчення і захист людини від небезпек у життєвих і надзвичайних ситуаціях:

1. БЖД – вивчає небезпеки, закономірності їх прояву, способи запобігання та захисту від них. Базується на таких теоретичних положеннях:

- Небезпека є об'єктивною необхідною умовою розвитку природи і еволюції людства.

- Небезпека створюється особливими властивостями матеріальних об'єктів, явищ та інформації, що несумісні з характеристиками людини.
 - Будь-яка діяльність людини є потенційно небезпечною.
2. Цивільний захист є складовою частиною загальнодержавних заходів, що здійснюються для захисту населення в умовах надзвичайних ситуацій мирного та воєнного часу.

Науки про безпеку, які спрямовані на пошук методів підвищення продуктивності праці, збереження здоров'я та працюючих і зменшення впливу несприятливих та шкідливих факторів виробничого середовища.

3. Охорона праці, являє собою систему, що діє на основі відповідних законодавчих та соціально-економічних, організаційних, технічних, гігієнічних та лікувально-профілактичних заходів і засобів, виконання яких забезпечує безпеку, збереження здоров'я та працездатність людини в процесі праці.
4. Наукова організація праці – розробка і впровадження раціональної побудови трудового процесу для збільшення періоду трудової діяльності.
5. Ергономіка – розробляє технічні засоби для забезпечення людині зручностей у праці та збереження її сили й здоров'я.
6. Фізіологія праці – наука, що вивчає функціонування людського організму під час трудової діяльності.
7. Психологія праці – галузь психології, яка розглядає психофізичні аспекти трудової діяльності, взаємозв'язки особистості з умовами, процесом та засобами праці.
8. Технічна естетика – встановлює залежність умов та результатів праці від архітектурного, конструктивного, художнього вирішення знарядь праці, робочих місць, цехів, дільниць – тобто всього, що оточує людину на роботі.
9. Гігієна – галузь медицини, що вивчає вплив умов життя і праці на здоров'я людини, розробляє заходи для профілактики захворювань, рекомендації щодо забезпечення оптимальних умов існування, збереження здоров'я та тривалості життя.

2.Професійна захищеність працівника Національної поліції.

Професійна захищеність поліцейського передбачає:

- відповідність правової та нормативної бази об'єктивним умовам та завданням оперативно-службової діяльності (ОСД);
- забезпеченість організаційно-управлінськими заходами згідно з чинним законодавством;
- професійність і високий кваліфікаційний рівень та можливість подальшого удосконалення професійної майстерності працівника;
- наявність необхідних матеріально-технічних засобів для ефективного вирішення оперативно-службових завдань (зброї, транспорту, індивідуальних засобів безпеки, тощо);

- можливість задоволення матеріальних потреб працівника та членів його сім'ї;

- наявність соціальних гарантій працівника Національної поліції (відповідні побутові умови для праці та відпочинку, медичне обслуговування, соціальне страхування тощо) та формування позитивного іміджу професії;

- високі фізичні якості та вміння застосовувати заходи протидії злочинним зазіханням на життя і здоров'я; - психологічна готовність до дій у складних та екстремальних умовах;

- високі моральні якості, наявність позитивного моральнопсихологічного клімату та безконфліктних службово-особистісних взаємин у колективі.

Якщо розглядати безпеку працівника Національної поліції з державних позицій і як його особисту відповідальність, можна визначити два блоки, від яких залежить ця безпека:

1. Організаційно-правовий блок - це комплекс об'єктивних передумов для ефективного і безпечного здійснення професійної діяльності працівниками правоохоронних органів, суб'єктами якого є відповідні державні інституції (Кабмін, МВС України та ін.), які через правові, економічні, матеріально-технічні та інші засоби, надані їм державою, здійснюють захист Національної поліції як системи в цілому, а також її конкретних працівників. Суб'єктами цього блоку виступають також керівники підрозділів Національної поліції, які для ефективного вирішення питань особистої безпеки працівників повинні:

- аналізувати організаційно-правові та соціально-економічні умови здійснення правоохоронної діяльності і чинники, що визначають реальний рівень професійного ризику;

- вносити пропозиції у відповідні державні структури, приймати спеціальні рішення та мобілізувати наявні економічні і матеріально-технічні ресурси щодо підвищення рівня захищеності і безпеки працівників, забезпечувати впровадження науковопрактичних розробок із зазначеної проблеми;

- через засоби масової інформації, громадські і приватні організації формувати у населення позитивне ставлення до працівників Національної поліції;

- організовувати та контролювати якість навчання працівників стратегії, тактики, засобам забезпечення особистої бойової, службової і професійно-психологічної підготовки.

2. Мотиваційно-особистісний блок - це комплекс суб'єктивних передумов, необхідних для ефективного і безпечного здійснення професійної діяльності. Суб'єктами цього блоку є працівники Національної поліції, які для забезпечення особистої безпеки повинні:

- знати і неухильно виконувати відповідні законодавчі та нормативні акти, директивні вказівки МВС, що стосуються їх діяльності;

- володіти основними тактико-операційними та психологічними прийомами, творчо збагачувати стратегію, тактику і засоби особистої безпеки та безпеки колег у різноманітних ситуаціях професійної діяльності;

- вміти аналізувати, узагальнювати і використовувати досвід безпечної поведінки колег по роботі та інших працівників в екстремальних умовах оперативно-службової діяльності.

7 Працівник має усвідомлювати, що будь-які організаційно-правові, управлінські та інші заходи не можуть бути ефективними без усвідомлення і цілеспрямованих зусиль його із забезпечення особистої безпеки. Передусім, це діяльність з підвищення свого професійного рівня, вдосконалення засобів і прийомів забезпечення особистої безпеки, формування готовності до їх реалізації у ході вирішення професійних завдань.

3. Законодавча та нормативна база з охорони праці як передумова забезпечення безпечних умов праці.

Законодавство України про охорону праці являє собою систему взаємозв'язаних нормативно-правових актів, що регулюють відносини у галузі реалізації державної політики щодо правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження здоров'я і працездатності людини у процесі праці.

Законодавство України про охорону праці включає:

- Закон України «Про охорону праці»,
- Кодекс законів про працю України (КЗпП),
- Закон України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності"
- Кодекс цивільного захисту
- прийняті відповідно до зазначених вище нормативно-правових актів.

Основні положення з охорони праці поліцейського встановлені і регламентуються Конституцією України, Законом України "Про охорону праці", Кодексом законів про працю України, Цивільним кодексом, Кодексом цивільного захисту, Законом України "Про Національну поліцію", Законом України "Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів", Законом України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності" та прийнятими відповідно до них нормативно-правовими актами.

Законодавство України про охорону праці базується на конституційному праві усіх громадян України на належні, безпечні і здорові умови праці, гарантовані статтею 43 Конституції України.

Інші статті Конституції встановлюють право громадян на соціальний захист, що включає право забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності (ст. 46); охорону здоров'я, медичну

допомогу та медичне страхування (ст. 49); право знати свої права та обов'язки (ст. 57) та інші загальні права громадян, в тому числі, право на охорону праці.

Основоположним документом у галузі охорони праці є **Закон України «Про охорону праці»**, дія якого поширюється на усі заклади, підприємства, організації незалежно від форм власності та видів діяльності, на юридичних та фізичних осіб, які, відповідно до законодавства, використовують найману працю, та на усіх працюючих.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про охорону праці»:

Охорона праці – це система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності людини у процесі трудової діяльності

Правові заходи - встановлюють норми безпеки та межі правомірної поведінки осіб, які приймають участь у трудовому процесі, їхні права, обов'язки, гарантії та юридичну відповідальність за правопорушення в галузі охорони праці.

Соціально-економічні заходи - встановлюють та реалізують норми: • соціального захисту учасників трудового процесу; • економічні важелі управління охороною праці; • систему фінансування профілактичних заходів.

Організаційно-технічні заходи та засоби - встановлюють та реалізують норми, що забезпечують усунення впливу на працюючих небезпечних і шкідливих виробничих факторів та дотримання допустимого ризику виникнення нещасних випадків на виробництві та аварій.

Санітарно-гігієнічні заходи та засоби - встановлюють та реалізують норми, що забезпечують усунення впливу на працюючих шкідливих виробничих факторів та дотримання допустимого ризику виникнення професійних захворювань.

Лікувально-профілактичні заходи - встановлюють та реалізують норми, спрямовані на забезпечення права працюючих на - обов'язкові медичні огляди; медичну допомогу; лікувально-профілактичне харчування; оздоровчо-профілактичні заходи

У законі (ст.4) задекларовані основні **принципи державної політики в галузі охорони праці**.

Перший розділ містить загальні положення, які майже повністю було розглянуто вище. Решта розділів – це

- Гарантії прав на охорону праці (розділ II, ст. ст. 5 – 12);
- Організація охорони праці (розділ III, ст. ст. 13 – 24);
- Стимулювання охорони праці (розділ IV, ст. ст. 25 – 26);
- Нормативно-правові акти з охорони праці (розділ V, ст. ст. 27 – 30);
- Державне управління охороною праці (розділ VI, ст. ст. 31 – 37);
- Державний нагляд і громадський контроль за охороною праці (розділ VII, ст. ст. 38-42);

- Відповідальність працівників за порушення законодавства про охорону праці (розділ VIII, ст. ст. 43-44).

Закон України «Про охорону праці» встановлює основні гарантії прав працівників на охорону праці, пільги і компенсації за важкі та шкідливі умови праці. Охорона праці жінок, неповнолітніх, інвалідів. Обов'язки працівників щодо додержання вимог нормативно-правових актів з охорони праці. Обов'язкові медичні огляди працівників певних категорій. Відповідальність посадових осіб і працівників за порушення законодавства про охорону праці.

стаття 5 цього Закону «Про охорону праці» визначає основні права працівників на охорону праці під час укладання трудового договору, яка наголошує, що умови трудового договору не можуть містити положень, що суперечать законам та іншим нормативно-правовим актам з охорони праці.

Під час укладання трудового договору роботодавець повинен проінформувати працівника під розписку про умови праці та про наявність на його робочому місці небезпечних і шкідливих виробничих факторів, які ще не усунуто, можливі наслідки їх впливу на здоров'я та про права працівника на пільги і компенсації за роботу в таких умовах відповідно до законодавства і колективного договору.

Працівнику не може пропонуватися робота, яка за медичним висновком протипоказана йому за станом здоров'я. До виконання робіт підвищеної небезпеки та тих, що потребують професійного добору, допускаються особи за наявності висновку психофізіологічної експертизи.

Усі працівники згідно із законом підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності. Цей Закон (стаття 6) визначає також і права працівників на охорону праці під час роботи, вказуючи що умови праці на робочому місці, безпека технологічних процесів, машин, механізмів, устаткування та інших засобів виробництва, стан засобів колективного та індивідуального захисту, що використовуються працівником, а також санітарно-побутові умови повинні відповідати вимогам законодавства.

Працівник має право відмовитися від дорученої роботи, якщо створилася виробнича ситуація, небезпечна для його життя чи здоров'я або для людей, які його оточують, або для виробничого середовища чи довкілля. Він зобов'язаний негайно повідомити про це безпосереднього керівника або роботодавця. Факт наявності такої ситуації за необхідності підтверджується спеціалістами з охорони праці підприємства за участю представника профспілки, членом якої він є, або уповноваженої працівниками особи з питань охорони праці (якщо професійна спілка на підприємстві не створювалася), а також страхового експерта з охорони праці. За період простою з причин, передбачених частиною другою цієї статті, які виникли не з вини працівника, за ним зберігається середній заробіток.

Працівник має право розірвати трудовий договір за власним бажанням, якщо роботодавець не виконує законодавства про охорону праці, не

додержується умов колективного договору з цих питань. У цьому разі працівникові виплачується вихідна допомога в розмірі, передбаченому колективним договором, але не менше тримісячного заробітку.

Працівника, який за станом здоров'я відповідно до медичного висновку потребує надання легшої роботи, роботодавець повинен перевести за згодою працівника на таку роботу на термін, зазначений у медичному висновку, і у разі потреби встановити скорочений робочий день та організувати проведення навчання працівника з набуття іншої професії відповідно до законодавства.

На час зупинення експлуатації підприємства, цеху, дільниці, окремого виробництва або устаткування органом державного нагляду за охороною праці чи службою охорони праці за працівником зберігаються місце роботи, а також середній заробіток.

Стаття 7 Закону України «Про охорону праці» регламентує права працівників на пільги і компенсації за важкі та шкідливі умови праці.

Працівники, зайняті на роботах з важкими та шкідливими умовами праці, безоплатно забезпечуються лікувально-профілактичним харчуванням, молоком або рівноцінними харчовими продуктами, газованою солоною водою, мають право на оплачувані перерви санітарно-оздоровчого призначення, скорочення тривалості робочого часу, додаткову оплачувану відпустку, пільгову пенсію, оплату праці у підвищеному розмірі та інші пільги і компенсації, що надаються в порядку, визначеному законодавством.

У разі роз'їзного характеру роботи працівникові виплачується грошова компенсація на придбання лікувально-профілактичного харчування, молока або рівноцінних йому харчових продуктів на умовах, передбачених колективним договором.

Роботодавець може за свої кошти додатково встановлювати за колективним договором (угодою, трудовим договором) працівникові пільги і компенсації, не передбачені законодавством. Протягом дії укладеного з працівником трудового договору роботодавець повинен, не пізніше як за 2 місяці, письмово інформувати працівника про зміни виробничих умов та розмірів пільг і компенсацій, з урахуванням тих, що надаються йому додатково.

Забезпечення працівників спецодягом, іншими засобами індивідуального захисту, мийними та знешкроджувальними засобами регулює стаття 8 Закону, наголошуючи, що на роботах із шкідливими і небезпечними умовами праці, а також роботах, пов'язаних із забрудненням або несприятливими метеорологічними умовами, працівникам видаються безоплатно за встановленими нормами спеціальний одяг, спеціальне взуття та інші засоби індивідуального захисту, а також мийні та знешкроджувальні засоби.

Працівники, які залучаються до разових робіт, пов'язаних з ліквідацією наслідків аварій, стихійного лиха тощо, що не передбачені трудовим договором, повинні бути забезпечені зазначеними засобами. Роботодавець зобов'язаний забезпечити за свій рахунок придбання, комплектування, видачу та утримання засобів індивідуального захисту відповідно до нормативно-

правових актів з охорони праці та колективного договору. У разі передчасного зношення цих засобів не з вини працівника роботодавець зобов'язаний замінити їх за свій рахунок. У разі придбання працівником спецодягу, інших засобів індивідуального захисту, мийних та знешкоджувальних засобів за свої кошти роботодавець зобов'язаний компенсувати всі витрати на умовах, передбачених колективним договором. Згідно з колективним договором роботодавець може додатково, понад встановлені норми, видавати працівникові певні засоби індивідуального захисту, якщо фактичні умови праці цього працівника вимагають їх застосування.

Стаття 9 Закону – декларує відшкодування шкоди у разі ушкодження здоров'я працівників або у разі їх смерті, зокрема, відшкодування шкоди, заподіяної працівникові внаслідок ушкодження його здоров'я або у разі смерті працівника, здійснюється Фондом соціального страхування від нещасних випадків відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності». Роботодавець може за рахунок власних коштів здійснювати потерпілим та членам їх сімей додаткові виплати відповідно до колективного чи трудового договору. За працівниками, які втратили працездатність у зв'язку з нещасним випадком на виробництві або професійним захворюванням, зберігаються місце роботи (посада) та середня заробітна плата на весь період до відновлення працездатності або до встановлення стійкої втрати професійної працездатності.

У разі неможливості виконання потерпілим попередньої роботи проводяться його навчання і перекваліфікація, а також працевлаштування відповідно до медичних рекомендацій. Час перебування на інвалідності у зв'язку з нещасним випадком на виробництві або професійним захворюванням зараховується до стажу роботи для призначення пенсії за віком, а також до стажу роботи із шкідливими умовами, який дає право на призначення пенсії на пільгових умовах і в пільгових розмірах у порядку, встановленому законом.

Згідно із статтею 14 Закону «Про охорону праці» поліцейський, як і будь-який працівник, зобов'язаний:

- дбати про особисту безпеку і здоров'я оточуючих людей у процесі виконання будь-яких робіт;
- знати і виконувати вимоги нормативно-правових актів з охорони праці, користуватися засобами колективного та індивідуального захисту;
- проходити у встановленому законодавством порядку медичні огляди.

Основні положення законодавства про працю, що регулюють трудові відносини усіх працівників, відображені в Кодексі законів про працю України(КЗпП).

Кодекс законів про працю (КЗпП) України затверджено Законом Української РСР від 10 грудня 1971 р. і введено в дію з 1 червня 1972 р. До

нього неодноразово вносилися зміни і доповнення. Кодекс законів про працю визначає високий рівень умов праці та всебічну охорону трудових прав працівника.

Правове регулювання охорони праці не обмежується главою XI «Охорона праці». Норми щодо охорони праці містяться в багатьох статтях інших глав КЗпП України: «Трудовий договір», «Робочий час», «Час відпочинку», «Праця жінок», «Праця молоді», «Професійні спілки», «Нагляд і контроль за додержанням законодавства про працю».

Кодекс законів про працю встановлює високий рівень умов праці, всебічну охорону трудових прав працівників. Працівник реалізує право на працю шляхом укладання трудового договору.

З метою регулювання виробничих, трудових і соціально-економічних відносин і узгодження інтересів працівників та роботодавця між ними укладається колективний договір. Від імені працівників (трудового колективу) право укласти колективний договір надається, як правило, профспілковому комітету підприємства. Термін дії колективного договору – один рік. З-поміж інших питань, до колективного договору належать питання охорони праці. Сторони, які підписали колективний договір, щорічно в строки, передбачені договором, звітують про його виконання.

Право громадян на соціальний захист, яке проголошується Конституцією України (ст. 46), зокрема в разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, гарантує Закон України «**Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування**» (1999р) (Редакція від 01.10.2023, підстава - [3302-IX](#)).

Цей закон визначає правові, фінансові та організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування, гарантії працюючих громадян щодо їх соціального захисту у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, вагітністю та пологами, від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, охорони життя та здоров'я.

Функції та завдання Фонду соціального страхування України за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та від нещасного випадку передані Пенсійному фонду України.

Закон України від 21.09.2022 №2620, а також постанови Кабінету Міністрів України від 15.11.2022 №1289 та від 02.12.2022 №1350, якими внесено відповідні зміни до законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування та рішень Уряду, набули чинності 01 січня 2023 року.

Відтепер уповноваженим органом управління в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування є Пенсійний фонд України.

Застраховані особи, потерпілі внаслідок нещасного випадку на виробництві, члени їх сімей, а також страхувальники мають звертатись до органів Пенсійного фонду України з усіх питань загальнообов'язкового державного соціального страхування, зокрема:

- фінансування допомоги по тимчасовій втраті працездатності і по вагітності та пологах;
- виплати допомоги на поховання;
- подання заяв-розрахунків для фінансування листків непрацездатності;
- призначення, перерахування та здійснення страхових виплат з відшкодування шкоди, заподіяної потерпілому внаслідок нещасного випадку на виробництві та/або професійного захворювання або особам, які мають право на страхові виплати в разі смерті потерпілого.

Фінансування профілактичних заходів з охорони праці, виконання загальнодержавної, галузевих та регіональних програм поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, інших державних програм, спрямованих на запобігання нещасним випадкам та професійним захворюванням, передбачається, поряд з іншими джерелами фінансування, визначеними законодавством, у державному і місцевих бюджетах.

«Основи законодавства України про охорону здоров'я» регулюють суспільні відносини в цій галузі з метою забезпечення гармонійного розвитку фізичних і духовних сил, високої працездатності і довголітнього активного життя громадян, усунення чинників, які шкідливо впливають на їхнє здоров'я, попередження і зниження захворюваності, інвалідності та смертності.

«Основи законодавства України про охорону здоров'я» передбачають встановлення єдиних санітарно-гігієнічних вимог до організації виробничих та інших процесів, пов'язаних з діяльністю людей, а також до якості машин, устаткування, будинків та таких об'єктів, що можуть шкідливо впливати на здоров'я людей (ст. 28); вимагають проведення обов'язкових медичних оглядів осіб певних категорій, в тому числі працівників, зайнятих на роботах із шкідливими та небезпечними умовами праці (ст. 31); закладають правові основи медико-соціальної експертизи втрати працездатності (ст. 69).

Важливе значення для забезпечення охорони праці має **Кодекс цивільного захисту України** (далі – Кодекс ЦЗ України), ухвалений 2 жовтня 2012 р. Це комплексний акт законодавчого органу держави, який регулює відносини, пов'язані із захистом населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій, та порядок реагування на них. Кодексом передбачено функціонування єдиної державної системи цивільного захисту. Кодекс ЦЗ України регламентує питання пожежної безпеки (глава 13). Закон України «Про пожежну безпеку» втратив чинність. Замість нього усі відносини з приводу забезпечення пожежної безпеки на території України, відносини державних органів, юридичних і фізичних осіб у цій галузі незалежно від виду їхньої діяльності та форм власності врегульовуються тепер Кодексом ЦЗ України.

Право на життя і діяльність в умовах, що відповідають вимогам безпеки, на охорону здоров'я та медичну допомогу забезпечується працівникам права (як і усім громадянам) Конституцією України, **Законом України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів»**. Цей

Закон встановлює систему особливих заходів державного захисту працівників суду і правоохоронних органів від перешкоджання виконанню покладених на них законом обов'язків і здійсненню наданих прав, а так само від посягань на життя, здоров'я, житло і майно зазначених осіб та їх близьких родичів у зв'язку із службовою діяльністю цих працівників.

Відповідно до статті 3 цього Закону, працівники суду і правоохоронних органів та їх близькі родичі мають такі права на заходи державного захисту:

- а) застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби і зброю з метою забезпечення виконання правомірних наказів і усних вимог, що добровільно не виконуються, для захисту особистої безпеки, безпеки близьких родичів, а також свого житла і майна;
- б) вимагати і одержувати допомогу у виконанні покладених на них обов'язків, а в разі необхідності – для особистого захисту, а також свого житла і майна з боку відповідних правоохоронних та інших державних органів;
- в) здійснювати спеціальні заходи забезпечення безпеки;
- г) отримувати матеріальну компенсацію в разі загибелі працівника, каліцтва або іншого ушкодження здоров'я, знищення чи пошкодження його житла і майна у зв'язку з виконанням службових обов'язків.

Життя і здоров'я працівників суду і правоохоронних органів підлягають обов'язковому державному страхуванню за рахунок коштів відповідних бюджетів.

У Розділі II зазначеного Закону передбачено спеціальні заходи забезпечення безпеки, підстави і приводи для їх вжиття та порядок реалізації заходів безпеки. Для забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів та їх близьких родичів, недоторканності житла, а також збереження їх майна з урахування конкретних обставин можуть застосовуватися відповідно до законодавства такі заходи:

- а) особиста охорона, охорона житла і майна;
- б) видача зброї, засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку;
- в) встановлення телефону за місцем проживання;
- г) використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження;
- д) тимчасове розміщення у місцях, що забезпечують безпеку;
- е) забезпечення конфіденційності даних про об'єкти захисту;
- є) переведення на іншу роботу, направлення на навчання, заміна документів, зміна зовнішності, переселення в інше місце проживання.

Окремо в цьому законі є норми які передбачають забезпечення конфіденційності даних про осіб, взятих під захист, та відповідальність за невиконання обов'язків, установлених цим законом.

Підставою для вжиття спеціальних заходів забезпечення безпеки осіб є дані, що свідчать про наявність реальної загрози їх життю, здоров'ю або майну. Приводом для вжиття спеціальних заходів забезпечення безпеки

працівника суду або правоохоронного органу та його близьких родичів може бути таке:

- а) заява працівника або його близького родича;
- б) звернення керівника відповідного державного органу;
- в) отримання оперативної та іншої інформації про наявність загрози життю, здоров'ю, житлу і майну осіб, які підлягають захисту.

Важливе значення для охорони праці та забезпечення особистої безпеки поліцейського має Закон України «**Про Національну поліцію**», яким, зокрема, передбачено під час виконання професійної діяльності застосування поліцейських заходів примусу з метою забезпечення особистої безпеки, а саме:

Стаття 44 визначає порядок застосування фізичної сили;

Стаття 45 визначає порядок застосування поліцейським спеціальних засобів для забезпечення публічної безпеки і порядку.

Стаття 46 «Застосування вогнепальної зброї» – передбачено випадки, в яких поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю:

Оскільки службова діяльність поліцейських відбувається в умовах зі шкідливими факторами та пов'язана із спілкуванням з різними категоріями населення, постійно існує загроза інфікування соціально небезпечними хворобами. Тому особливо важливе значення для охорони праці поліцейських та забезпечення їх безпеки мають Закони України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», «Основи законодавства України про охорону здоров'я», «Про захист населення від інфекційних хвороб», «Про протидію захворюванню на туберкульоз», «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини(ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ».

Закон України «**Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення**» регулює суспільні відносини, які виникають у сфері забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя, визначає відповідні права і обов'язки державних органів, підприємств, установ, організацій та громадян, встановлює порядок організації державної санітарно-епідеміологічної служби і здійснення державного санітарно-епідеміологічного нагляду в Україні. Цей закон встановлює необхідність гігієнічної регламентації небезпечних та шкідливих факторів фізичної, хімічної та біологічної природи, присутніх у середовищі життєдіяльності людини, та їхньої державної реєстрації (ст. 9), вимоги до проектування, будівництва, розробки, виготовлення і використання нових засобів виробництва та технологій (ст. 15), гігієнічні вимоги до атмосферного повітря в населених пунктах, повітря у виробничих та інших приміщеннях (ст. 19), вимоги щодо забезпечення радіаційної безпеки (ст. 23) тощо.

Державні нормативні акти з охорони праці (ДНАОП) – це правила, стандарти, норми, положення, інструкції та інші документи, яким надана чинність правових норм, обов'язкових для виконання. Законодавство України передбачає, що залежно від сфери дії ДНАОП можуть бути міжгалузевими і галузевими.

Відомчі документи з охорони праці розробляються на основі ДНАОП і затверджуються міністерствами, відомствами України або об'єднаннями підприємств (концерни, асоціації) з метою – конкретизації вимог ДНАОП для даної специфіки галузі.

Державні стандарти Системи стандартів безпеки праці (ГОСТ СС БТ) колишнього СРСР діють на території України до їх заміни іншими документами, якщо вони не суперечать законодавству України.

Вимоги щодо охорони праці також регламентуються Державними стандартами України з питань безпеки праці, будівельними і санітарними нормами й Правилами улаштування електроустановок (ПУЕ), нормами технічного проектування та іншими актами.

3.Професійно-психологічна готовність та її компоненти

Професійно-психологічна готовність - це сукупність якостей і властивостей особистості, що зумовлює стан змобілізованості психіки, настроєність на найбільш доцільні, активні та рішучі дії у складних чи небезпечних для життя і здоров'я умовах виконання службових обов'язків.

Компонентами професійно-психологічної готовності, на думку М.І. Ануфрієва і Я.Ю. Кондратьєва, є:

- мотиваційний (установка не тільки на найбільш доцільні, активні та рішучі дії, а й на власну безпеку);
- орієнтаційний (вивчення та усвідомлення умов й особливостей діяльності, способів можливих дій в різних варіантах розвитку подій тощо);
- операційний (навички та вміння реалізувати професійні дії);
- вольовий (самоконтроль, саморегуляція, самомобілізація);
- оцінюючий (об'єктивна оцінка ступеня небезпеки ситуації і власної підготовленості для її вирішення, прогнозування можливих результатів, внесення відповідних поправок).

Забезпечення особистої безпеки поліцейського у переважній більшості ризикованих оперативно-службових ситуацій ґрунтується на таких засадах:

- відпрацьованих безпечних тактико-психологічних прийомах при затриманні правопорушників та ефективних взаємодіях з об'єктами професійної діяльності;
- вміннях і навичках протидії шантажу і провокаціям правопорушників; - сформованої безпечної поведінки, спілкування, вирішення конфліктних ситуацій, психічного саморегулювання та захисту від маніпулятивного суттєвого впливу;
- психологічної готовності до застосування прийомів і заходів фізичного впливу на правопорушників в екстремальних ситуаціях, а у разі необхідності - й зброї.

4. Основні форми забезпечення особистої безпеки працівників Національної поліції

До особливостей трудового процесу осіб рядового та начальницького складу МВС як суб'єктів державно-службових відносин доцільно віднести такі:

1. Передбачення підвищених вимог до інтелектуального, морального і культурного рівня осіб рядового та начальницького складу МВС, до професійних, ділових і особистих якостей, стану здоров'я, стилю життя, соціальних зв'язків.

Передбачені в даному випадку вимоги знаходять своє вираження і закріплення в законодавстві. Згідно із Законом України «Про національну поліцію» на службу до поліції приймаються громадяни, здатні за своїми особистими, діловими і моральними якостями, фізичною підготовкою і станом здоров'я виконувати покладені на поліцію завдання.

2. Особливий порядок професійного відбору кандидатів на службу чи навчання в МВС (спеціальна перевірка, тестування, медичний огляд тощо). Наказ МВС України від 03.04.2017 № 285 «Порядок проведення військово-лікарської експертизи і медичного огляду військовослужбовців та осіб рядового і начальницького складу в системі МВС України»

3. Приносять присягу, текст якої затверджується Законом України «Про Національну поліцію».

4. Мають єдиний формений одяг, зразки якого затверджуються Кабінетом Міністрів України, і відзнаки.

5. Порядок та умови проходження служби особами рядового та начальницького складу МВС регламентуються Положенням про проходження служби особовим складом органів внутрішніх справ та цілою низкою відомчих нормативно-правових актів.

6. Особи рядового і начальницького складу НПУ України являють собою особливий різновид службовців. Вони виконують управлінські, забезпечувальні та правоохоронні функції, мають відмінний від інших службовців правовий статус, здійснюють від імені і за дорученням держави, як правило, виконавчо-розпорядчі повноваження правоохоронного характеру

7. Для осіб рядового та начальницького складу НПУ передбачені певні обмеження, пов'язані зі службою.

8. Особи рядового та начальницького складу НПУ перебувають під захистом держави, що здійснюється в порядку і випадках, передбачених законом. Держава гарантує особам рядового та начальницького складу МВС соціальний захист.

9. Особи рядового та начальницького складу НПУ повинні дотримуватись суворої ієрархії (субординації) залежно від посади, наказу (розпорядження) та спеціального звання; так визначальним методом регулювання державно-службових відносин є імперативний, який базується на владі та підпорядкованості.

Таким чином, службова діяльність осіб рядового та начальницького складу МВС з-поміж інших видів суспільно-корисної діяльності (праці) дозволяє визначити її особливості:

- у переважній більшості випадків регулюється адміністративно-правовими нормами; сферою її реалізації виступають правоохоронні органи;
- продуктом цієї діяльності, як правило, є розумова праця;
- необхідним елементом державно-службової діяльності осіб рядового та начальницького складу МВС є дотримання вимог присяги та службової дисципліни;
- здійснення державно-службової діяльності потребує встановлення підвищених вимог до інтелектуального, морального і культурного рівня осіб рядового та начальницького складу МВС, до професійних, ділових і особистих якостей, стану здоров'я, стилю життя, соціальних зв'язків; здійснення такого виду діяльності передбачає підвищені гарантії для осіб рядового та начальницького складу МВС.

Основними формами забезпечення особистої безпеки працівника Національної поліції є:

- **спеціально-тактична** - навчання працівників основам професійної діяльності, майстерному володінню зброєю, спеціальними засобами і засобами зв'язку та індивідуального захисту, формування у них готовності до застосування зброї й засобів активної оборони в екстремальних ситуаціях;
- **педагогічна** - індивідуальні бесіди, наставництво, аналіз виконання оперативно-службових завдань з позиції дотримання особистої безпеки; навчання оперативно-тактичним і психологічним прийомам безпечної поведінки у різноманітних обставинах оперативно-службової діяльності;
- **психологічна** - вивчення індивідуально-психологічних особливостей працівників і прогнозування їх поведінки в екстремальних ситуаціях; формування у них психологічних якостей, їх корекція з метою дотримання заходів особистої безпеки.

При проведенні психологічної підготовки слід звертати увагу на характерні причини загибелі та поранень працівників, які залежали особисто від них (втрата пильності, погане володіння зброєю, переоцінка своїх можливостей, невміння контролювати себе й інших людей, невідповідність до екстремальних ситуацій тощо). Працівників доцільно навчити найпростішим прийомам психологічної саморегуляції (здатність контролювати свої дії, дії оточуючих, ситуацію взагалі, контролювати свої емоції тощо)

5Класифікація джерел небезпеки, небезпечних та шкідливих факторів

Зазвичай використовують класифікацію небезпек життєдіяльності людства за джерелами походження. Згідно з нею всі небезпеки поділяються на чотири групи: **природні, техногенні, соціально-політичні та**

комбіновані(природно-техногенні, природно-соціальні та соціально-техногенні небезпеки, джерелами яких є комбінація різних елементів життєвого середовища).

Ця класифікація майже збігається з класифікацією надзвичайних ситуацій (Кодекс цивільного захисту), постановою КМУ, згідно з якою надзвичайні ситуації (НС) на території України поділяються на НС техногенного, природного, соціального та воєнного характеру.

Природні джерела небезпеки – це природні об'єкти, явища природи та стихійні лиха, які становлять загрозу для життя чи здоров'я людини (землетруси, зсуви, селі, вулкани, повені, снігові лавини, шторми, урагани, зливи, град, тумани, ожеледі, блискавки, астероїди, сонячне та космічне випромінювання, небезпечні рослини, тварини, риби, комахи, грибки, бактерії, віруси, заразні хвороби тварин та рослин).

Техногенні джерела небезпеки – це передусім небезпеки, пов'язані з використанням електричної енергії, хімічних речовин, різних видів випромінювання (іонізуючого, електромагнітного, акустичного), транспортних засобів, горючих, легкозаймистих і вибухонебезпечних речовин та матеріалів, процесів, що відбуваються при підвищених температурах та тиску, з експлуатацією підйомально-транспортного обладнання.

Джерелами техногенних небезпек є всі небезпеки, пов'язані з впливом на людину об'єктів матеріально-культурного середовища. Наприклад, виведена людьми порода собак - бультер'єр, яка небезпечна не тільки для чужих людей, а навіть для свого господаря, виведені у військових лабораторіях бактерії, а також організми, створені методами генної інженерії. До **соціальних джерел небезпек** віднесено небезпеки, викликані низьким духовним та культурним рівнем людей. Це такі явища, як бродяжництво, проституція, п'янство, алкоголізм, злочинність, тощо. Першоджерелами цих небезпек є незадовільний матеріальний стан; погані умови проживання, революції, конфліктні ситуації на міжнаціональному, етнічному, расовому чи релігійному ґрунті.

Джерелами політичних небезпек є конфлікти на міжнаціональному та міждержавному рівнях, духовне гноблення, політичний тероризм, ідеологічні, міжпартійні, міжконфесійні та збройні конфлікти, війни. Але більшість джерел небезпек мають **комбінований характер**:

природно-техногенні небезпеки – смог, кислотні дощі, пилові бурі, зменшення родючості ґрунтів, виникнення пустель та інші явища, спричинені людською діяльністю;

природно-соціальні небезпеки – химерні етноси, наркоманія, епідемії інфекційних захворювань, венеричні захворювання, СНІД та ін.;

соціально-техногенні небезпеки – професійна захворюваність, професійний травматизм, психічні відхилення та захворювання, викликані виробничою діяльністю, масові психічні відхилення та захворювання, викликані впливом на свідомість і підсвідомість засобами масової інформації та спеціальними технічними засобами, токсикоманія.

Проте наявність джерела небезпеки ще не означає того, що людині чи групі людей обов'язково повинна бути спричинена якась шкода чи пошкодження. До цього може призвести конкретний вражаючий фактор.

Вражаючий фактор – це чинник життєвого середовища, який за певних умов завдає шкоди як людям, так і системам життєзабезпечення людей, призводить до матеріальних збитків. За своїм походженням вражаючі фактори поділяються на: **фізичні**, в тому числі **енергетичні** (ударна повітряна чи водна хвиля, електромагнітне, акустичне, іонізуюче випромінювання, об'єкти, що рухаються з великою швидкістю або мають високу температуру тощо), **хімічні** (хімічні елементи, речовини та сполуки, що негативно впливають на організм людей, фауну та флору, викликають корозію, призводять до руйнації об'єктів життєвого середовища), **біологічні** (тварини, рослини, мікроорганізми), **соціальні** (збуджений натовп людей) та **психофізіологічні**.

Залежно від наслідків впливу конкретних вражаючих факторів на організм людини вони в деяких випадках (наприклад, в охороні праці) поділяються на **шкідливі й небезпечні**.

Шкідливі – це чинники життєвого середовища, які призводять до погіршення самопочуття, зниження працездатності, захворювання і навіть до смерті як наслідок захворювання.

Небезпечні – чинники життєвого середовища, які призводять до травм, опіків, обморожень, інших пошкоджень організму або окремих його органів і навіть до раптової смерті.

Такий поділ вражаючих факторів ефективно використовується в охороні праці для організації розслідування та обліку нещасних випадків і професійних захворювань, налагодження роботи, спрямованої на розробку заходів і засобів захисту працівників і т.ін.

За **характером та природою впливу** всі небезпечні та шкідливі фактори поділяються на: **фізичні, хімічні, біологічні та психо-фізіологічні**.

Поділ на джерело небезпеки, небезпечну ситуацію та небезпечний фактор проводиться залежно від завдання, яке ставиться, передусім від рівня системи «**людина-життєве середовище**», яка розглядається. Наприклад, якщо для однієї конкретної особи або групи людей вражаючим фактором є осколки від вибуху бомби; падіння бомб (бомбування) є небезпечною ситуацією, а літак, з якого здійснюється бомбування, джерелом небезпеки, то для рівня країни чи регіону, в якому ведуться бойові дії, небезпечним фактором є бомби; поява літаків, що несуть бомби - це небезпечна ситуація, а джерелом небезпеки є війна.

Одне джерело небезпеки може призводити до різного роду небезпечних ситуацій, а останні породжують різні вражаючі фактори (газова плита - загроза отруєння, пожежі та вибуху).

Сучасне життєве середовище, навіть побутове, містить багато джерел небезпек - це і електрична мережа та електроапаратура, система водопостачання, медикаменти, отруйні й пожежонебезпечні речовини, балкони, що знаходяться на висоті, мисливська чи інша зброя тощо. Для

реалізації потенційної загрози необхідна тріада «**джерело небезпеки - причина (умова) - небезпечна ситуація**».

Небезпека, як правило, проявляється у визначеній просторовій області, яка отримала назву **небезпечна зона**.

Найбільш небезпечна ситуація для людини виникає за таких умов:

- небезпека реально існує;
- людина знаходиться в зоні дії небезпеки;
- людина не має достатніх засобів захисту, не використовує їх або ці засоби неефективні.